

University of Groningen

De verdwenen hunebedden van de Eese

Braakman, W.A.

Published in:
Westerheem. Het tijdschrift voor de Nederlandse archeologie

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:
2013

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):
Braakman, W. A. (2013). De verdwenen hunebedden van de Eese. *Westerheem. Het tijdschrift voor de Nederlandse archeologie*, 2-7.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

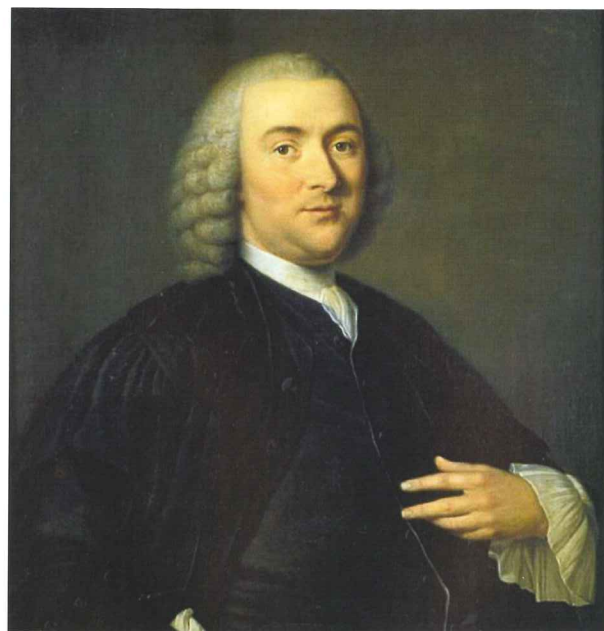
If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

De verdwenen hunebedden van de Eese

W.A. Braakman

Alle nog resterende Nederlandse hunebedden liggen in de provincie Drenthe, op één na. Dat ligt in Noordlaren, in de provincie Groningen, vlakbij de grens met Drenthe. Verder zijn er in Groningen een paar verdwenen hunebedden bekend en in de jaren '80 van de vorige eeuw werd er nog één gevonden onder een dikke laag klei in Heveskesklooster. Om onbegrijpelijke redenen is dat geruimd en opgeborgen in het Zeeaquarium in Delfzijl. Friesland doet niet mee, want het hunebed van Rijs blijkt na enige bestudering een steenkist te zijn. Of? De literatuur spreekt over nog een hunebed in Friesland, om precies te zijn bij Vinkega (Finkega) in de Stellingwerven.

Afb. 1
Petrus Camper, 1722-1789. Schilderij: Tibout Regters, 1760.
Bron: Collectie UvA.

's Morgens op 11 augustus 1781 vertrekt een koets uit de Academie van Franeker met daarin de hoogleraar Camper om het hunebed van Finkega te bestuderen. (afb. 1). Ter plekke angekommen maakt hij er een tekening van, schrijft er de namen Finkega, Eese en Fledder op en eronder een beschrijving van de tocht ernaartoe: "Men rijdt van Wolvega naar de Blesse, van daar over Peperga, Steggerd naar de Heide groot 1,5 uur; zie de groote kaart van Schotanus Stell. West Eynde." (Afb. 2).

Petrus Camper (geboren 1722) was in zijn tijd een groot geleerde. Al op jonge leeftijd blonk hij uit in de natuurwetenschappen en in de schilderkunst. Hij promoveerde in de geneeskunde en in de wijsbegeerte en was hoogleraar in Amsterdam, Groningen en Franeker, waar hij het landgoed Klein-Lankum bezat. Van daaruit vertrok hij naar het hunebed en – gelukkig voor ons – had hij zijn schetsboek bij zich, want zijn afbeelding is de enige die er is. De tekening kwam in zijn archief terecht en het hunebed verdween in de vergetelheid.

Monumentenlijst

In 1877 publiceerde Pleijte als eerste een lijst met Nederlandse monumenten. In zijn boek *Nederlandsche Oudheden* schrijft hij: "Ook de buurt van Finkega vereist onze aandacht, waarin de vorige eeuw nog een hunebed werd gevonden, afgebeeld in een schetstekening door prof. Camper van Leiden".² Pleijte maakt een kopie van de tekening en drukt die af in zijn boek.³ (Afb. 3) Het hunebed zelf was al verdwenen, gevallen door de slopershand.

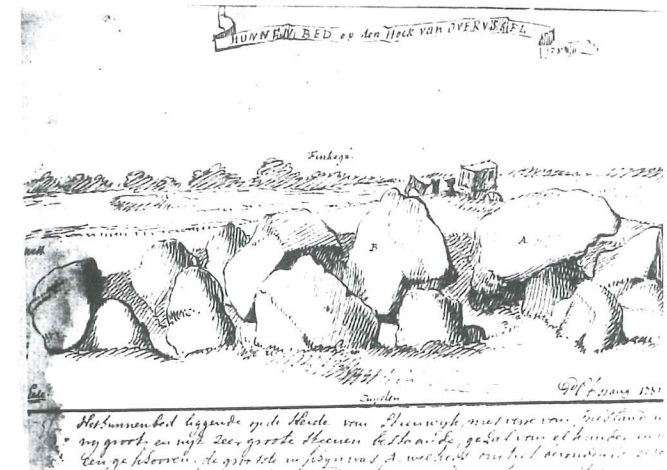
Twee hunebedden

Tegenwoordig is er in de wijde omgeving van Vinkega geen hunebed meer te bekennen, dus de vraag is waar dat gestaan zou moeten hebben. Op zijn kaart met oudheden situeert Acker Stratingh het hunebed ten noorden van de Linde in de Stellingwerven, niet al te ver van Finkega (Vinkega). In zijn 'Drentsche oudheden' uit 1862 zegt Janssen dat er twee hunebedden op de Eese bij Steenwijk hebben gestaan: "Nog in onzen tijd werden er bij mijn weten, vier geheel gesloopt, gelegen te Eeze, te Exlo, te Ide, en op de heide van Steenwijk, nabij het Friesche Finkinga."⁴ Hij noemt kortom twee verschillende locaties die niet ver van elkaar liggen: de Eese en de heide van Steenwijk bij Vinkega.

Verdwenen

In de 18e en 19e eeuw moesten alle houten palen die de Nederlandse dijken tegen afkalving beschermden, worden vervangen, omdat ze waren aangetast door de paalworm. Het hout werd vervangen door stenen, onder andere afkomstig van de hunebedden.

Een andere ramp voor dit erfgoed was de geplande verbetering van de infrastructuur. Het rijk van de Nederlandse wegen verkeerde in een erbarmelijke staat. Om de wegen te verbeteren werden

ze voortaan met steengruis verhard. Opnieuw werd een aantal hunebedden verkocht en vergruisd. De stad Steenwijk kreeg er een bloeiende economie door. In zijn *Aardrijkskundig Woordenboek* schrijft Van der Aa⁵ onder het kopje Steenwijk: "Veldsteenen, groote en kleine, worden er jaarlijks bij duizenden van lasten van hier vervoerd, de eersten ten dienste der zeekeringen, de laatste, na vooraf stuk geslagen te zijn om ze bij het aanleggen van kunstwegen te bezigen".

Van Giffen

Als aan het begin van de 20e eeuw de archeoloog Van Giffen de Nederlandse hunebedden onderzoekt, doet hij ook het landgoed De Eese aan. De toenmalige eigenaar van deze heerlijkheid verzoekt hem een onderzoek te doen. Van Giffen voldoet graag aan dit verzoek en met dit eerste onderzoek zou hij een ongekende reeks starten. Bij dit onderzoek was hij echter nog een beginnening. Bovendien ging het om een verdwenen hunebed; de resten waren verstoord en als mede-opgravers had hij vrijwilligers gevonden onder Belgische dienstweigeraars. Het onderzoek geschiedde dan ook niet bijster zorgvuldig (afb. 4).

Twee tekeningen

Van Giffen bestudeert eerst de literatuur en zegt er het volgende over: "... in de oudere literatuur wordt, voor zover mij

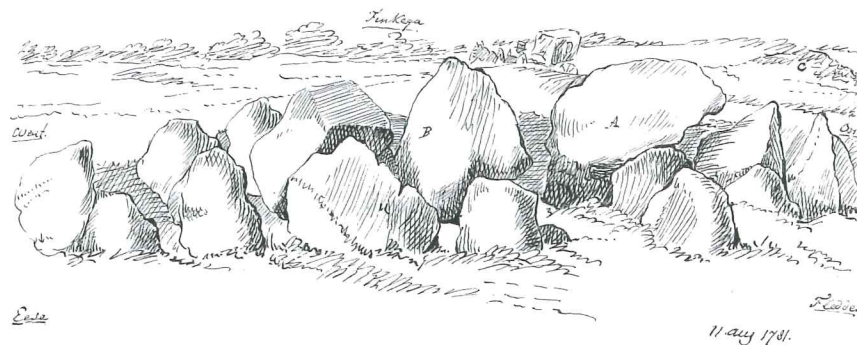
Afb. 2
Tekening van Camper met tekstwimpel. *Hunnenbedde van Drenthe: dag- of reisboek van P. Camper/getekend door P. Camper. Handschrift UB Amsterdam, MS II.G.53 (ca. 1768-1781).*

Afb. 3
Kopie van Pleijte
zonder tekstwim-
pel, in het deel
over Friesland:
Pleijte, Vaderland-
sche oudheden.

ZEVENWOUDEN.

FRISE.
FRIESLAND.

Pl. XI

bekend, eigenlijk maar gesproken van twee hunebedden in Overijssel: een op de heide bij Steenwijk en een op de Eeze, terwijl daarnaast nog gerept wordt van een hunebed op de heide bij Finkega in Friesland".⁶

In totaal worden er dus drie hunebedden genoemd. Van belang is te weten dat de heide bij Steenwijk, de Eese en de heide bij Finkega zo'n beetje hetzelfde gebied beslaan. Vlakbij de grenspaal no. 6 tussen Overijssel en Drenthe vindt Van Giffen op aanwijzing van jonkheer Onnes de resten van een hunebed. Hij verricht opgravingen, waarbij hij potscherven, beitels en koraal vindt. In zijn verslag stelt hij dat het hunebed op de Eese en het hunebed van Vinkega één en dezelfde zijn.⁷ Vanaf Steggerda zuidwaarts lopend kan men immers bij de plek van de opgraving komen. Bovendien zegt Van Giffen dat hij de tumulus die op de kaart met 'C.' is aangegeven, heeft gevonden en dat het aantal draagstenen dat hij bij het vernielde hunebed vaststelde, overeenkomt met het aantal zoals het op de tekening staat. Overeenkomstig zijn eigen indeling noemt hij het hunebed Or (Overijssel 1).

Gretig

Uit een latere opgraving in 1984 door Brindley en Lanting blijkt dat Van Giffen wel erg gretig was om de tekening van Camper op het door hem opgegraven hunebed te doen slaan. Met name de tumulus die Van Giffen meende te hebben opgegraven, was in feite een onderdeel van het hunebed zelf.⁸ Wat zegt dat over Van Giffens bewering dat het aantal door hem gevonden draagstenen overeenkomt met de hoeveelheid op de tekening van Camper? Het zegt dat het niet klopt. De onderzoekers kunnen de conclusie van Van Giffen dan ook niet overnemen. Wat levert de opgraving van 1984 op? De nieuwe opgravers baseren zich op het onderzoek van Van Giffen, maar moeten tot hun spijt constateren dat ze daar niet zoveel aan hebben. De opgraving kon de oplossing niet geven, teveel was er vernield.⁹ Wel ontdekte men de NO-oriëntatie die met het door Camper getekende hunebed overeenkomt. De oriëntatie ZW en NO geldt echter voor de helft van de bestaande hunebedden, dus dat zegt op zich nog niet zoveel.¹⁰ Vijf of zes draagstenen zouden in overeenstemming kunnen zijn met de vondsten.

Nog een tekening

Van Giffen geeft aan dat er nog een probleem is. In het boswachtershuisje vond hij een tekening van het hunebed (gekopieerd door hemzelf, zie afb. 5) waarop een onbeschadigd hunebed te zien is. Op basis van het watermerk is vast te stellen dat de tekening na 1790 is gemaakt. Dat is dus na de tekening van Camper, waarop een duidelijk beschadigd hunebed te zien is. Dit kan, als we de tekening serieus nemen, maar twee dingen betekenen. Óf er was naast het door Camper getekende een ander, minder beschadigd hunebed, of, en dat is Van Giffens oplossing, de tekening is een kopie van een oudere tekening.¹¹ Om het allemaal nog ingewikkelder te maken noemt Bakker¹² nog de zogeheten 'Koe en Kalf' op de Woldberg in de Eese, door de plaatselijke bevolking en toeristengidsen ook als plaats van een voormalig hunebed aangegeven. "Ook Overijssel heeft hunebedden gekend. Bij Steenwijk liggen er nog resten van: 'Koe en Kalf', een grote en een wat kleinere steen."¹³ (Afb. 6). Volgens Bakker is daarvoor geen bewijs. Opgegraven is er nooit.

Is nu het verdwenen hunebed van Finkega hetzelfde als het hunebed dat door Van Giffen op de Eese is opgegraven of liggen de resten nog ergens onder het zand? Zoals het meest recente overzichtsboek over de hunebedden al zegt: "Het is niet uitgesloten dat er in de toekomst nog meer locaties van verdwenen hunebedden worden ontdekt".¹⁴

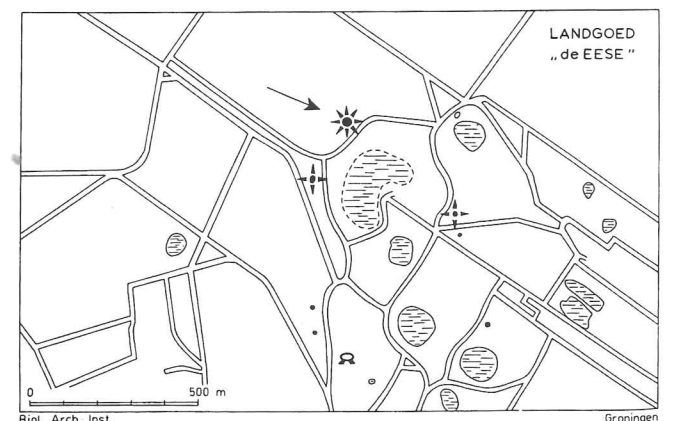
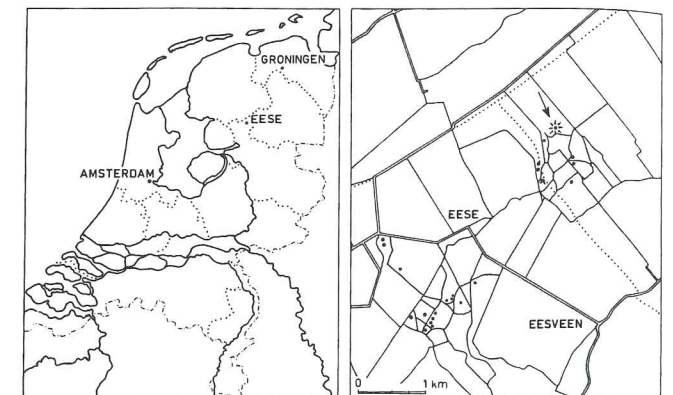
Een nieuwe hypothese

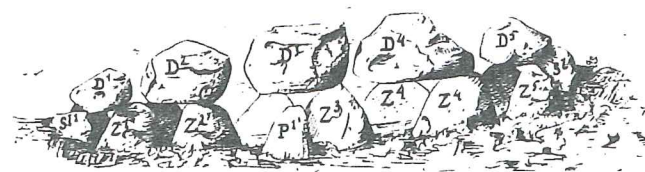
Als we de tekening van Camper vergelijken met de afdruk van Pleijte in zijn atlas dan valt één ding op. Op de tekening van Camper staat een vliegende wimpel afgebeeld met de tekst: "Hunebed op den hoek van Overijssel". Dat maakt duidelijk dat de tekst "Finkega" in de tekening niet de vindplaats aanduidt, maar een oriëntatiepunt is, zoals als noord of zuid. Deze wimpel nu is door Pleijte weggelaten. Het lijkt daarmee of 'Finkega' de titel van de tekening is. Bovendien heeft Pleijte de tekening laten afdrukken in dat deel van zijn

werk dat specifiek handelt over Friesland. Zodoende lijkt het of de tekening een hunebed in Friesland afbeeldt en wel in Vinkega. Dat was, blijkt uit de wimpel, niet de bedoeling van Camper. Mij lijkt dat juist de tekening van Pleijte een misverstand in het leven heeft geroepen, namelijk dat er zowel een hunebed op de Eese was als een in Friesland bij Vinkega. Het door hem getekende hunebed stond op de Eese in Overijssel. Als dat zo is, is het hunebed van Vinkega voorgoed verdwenen, omdat het nooit heeft bestaan.

De kopie van Pleijte leidde mijns inziens nog tot een tweede misverstand, namelijk dat het totale aantal hunebedden op de Eese tot één teruggebracht kon worden. Dat nu lijkt mij niet het geval. De literatuur spreekt van twee hunebedden. Zie de opmerking van Janssen hierboven: "Nog in onzen tijd werden er bij mijn weten, vier geheel gesloopt, gelegen te

Afb. 4
Locatietekening.
Van Giffen, 'De hunebedden'.

Afb. 5
Tekening van een
intact hunebed uit
het boswachters-
huisje (na 1790).
Kopie: Van Giffen,
'De hunebedden'.

Afb. 6
Zogeheten 'Koe en
Kalf' op de Eese
aan de Duivens-
slaagte. Foto: Wim
Braakman.

ressante zwerfstenen?

Conclusie

Er zijn drie hunebedden verdwenen op de Eese bij Steenwijk. Eén is door een misverstand in de wereld geroepen. Een tweede is verwoest, maar door Van Giffen gelokaliseerd en opgegraven en voor het derde hunebed zijn er twee mogelijkheden: of het heeft ook nooit bestaan of het is er wel geweest en dan is er een kleine tekening van over en is het zogeheten 'Koe en Kalf' de beste kandidaat. Hoe dan ook, de hunebedden van de Eese zijn voorgoed verdwenen.¹⁵

Summary

A scholar, famous in his days, Professor Camper, was not only a scientist, but also an artist. In 1781 he made a drawing of a megalithic grave near the village of Vinkega. In the 19th century many of the megalithic graves were destroyed and information about their original location in many cases was lost. On the Vinkega grave there have been various speculations. Literature and other drawings sug-

gest that there were more megalithic graves, two, possibly three or four. In this article I formulate the hypothesis that a reason for the confusion was the copy and prints of the Camper drawing by Pleijte in 1877. The copy lacked vital information from the original; namely the text in a pennant in the drawing that made clear where the grave originally was found (hoek van Overijssel). As a consequence another name mentioned in the drawing (Finkega) was understood as an indication of its location. Therefore in literature

there appeared two megalithic graves: one, as indicated by Camper, in Overijssel and another, as suggested by Pleijte's copy, in the vicinity of Vinkega. In fact these two were one and the same. Instead of three there were probably two graves. The second one, as mentioned in literature, could be the so-called 'Koe en Kalf' in the south of the Eese, Steenwijk.

Broerstraat 4
9712 CP Groningen
W.A.Braakman@rug.nl

Noten

- 1 Wim Braakman publiceerde eerder in Westerheem over het Meisje van Yde en het Castellum Flevum. Hij is werkzaam aan de Rijksuniversiteit Groningen.
- 2 Pleijte, dl. I, p. 146.
- 3 Pleijte, dl. I, pl. XLIX.
- 4 Janssen, p. 9.
- 5 Van der Aa, p. 713.
- 6 Van Giffen, p. 314.
- 7 Van Giffen, p. 315.
- 8 Brindley, p. 101. 'It is clear that Van Giffen's reconstruction is not supported by the size of the mound, the length of the foundation pit and drawings and descriptions made by Camper. Other than this, the plans and section drawings of 1918 are not very informative'.
- 9 Idem. 'The original ground level and the structure of the mound were no longer recognisable due to strong discoloration, which had occurred'.
- 10 Zie Van Ginkel, p. 162.
- 11 Van Giffen, p. 319.
- 12 Bakker, p. 70.
- 13 Berk, p. 7.
- 14 Van Ginkel, p. 88.
- 15 Met dank aan Wijnand van der Sanden en Jan Lanting voor hun aanwijzingen.

Literatuur

- Aa, A.J. van der, 1851: *Aardrijkskundig woordenboek der Nederlanden*.
 Acker Stratingh, G., 1852: *Kaart van Nederland, aanwijzende de oude bewoners en plaatsen, verdeling in gouwen waar Germaansche en Romeinsche oudheden gevonden zijn enz.*
 Bakker, J.A., 1988: A list of the extant and formal present Hunebedden in the Netherlands, in: *Palaeohistoria* 30.
 Bakker, J.A., 1989: Petrus en Adriaan Camper en de Hunebedden, in: Schuller tot Peursum-Meijer, J., Koops, W.H.R. 1989: *Petrus Camper (1722-1789) onderzoeker van nature*.
 Berk, G. L. & A. Buter, 1986: *Landschappen in Overijssel*.
 Buter, A., 1981: *Volksverhalen uit Overijssel*.
 Brindley, A.I. & J.M.N. Lanting, 1991/92: A re-assessment of the hunebedden 01, D33 and D40: structure and finds, in: *Palaeohistoria* 33/34.
 Giffen, E. van, 1927: *De Hunebedden*.
 Ginkel, E. van, S. Jager & W. van der Sanden, 1999: *Hunebedden. Monumenten van een steentijdcultuur*.
 Janssen, L.J.F., 1862: *Drentsche Oudheden*.
 Janssen, L.J.F., C. Leemans. C.J.C. Reuvers, 1845: *Kaart van de in Nederland, België en een gedeelte der aangrenzende landen gevonden Romeinsche, Germaansche of Gallische oudheden : benevens de Romeinsche en andere oude wegen*.
 Pleijte, W., 1877: *Nederlandsche oudheden van de vroegste tijden tot op Karel den Groote: afbeeldingen naar de oorspronkelijke voorwerpen naar photographien met begeleidende tekst en oudheidkundige kaart*.